

การเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้เกษตรพันธสัญญา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
Raising of tilapia in floating baskets under contract farming, Mueang District,
Maha Sarakham Province

¹ก้องเกียรติ จันทองแห้ว, ²วุฒเมธี วรเสริม, และ ^{1*}เหล็กไหล จันทะบุตร

¹Kongkiet Janhonghaw, ²Wutmetee Woraserm, and ^{2*}Leklai Chanthabut

¹ นักวิชาการอิสระ บ้านคูอิง อำเภอหนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด, ² สาขาเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

¹Ban doukaueg, Amphoe Nong Hi, Roi Et Province, ²Program in Aquaculture Technology, Faculty of Agricultural Technology, Rajabhat Maha Sarakham University

*ผู้นิพนธ์หลัก: jantabood@hotmail.com

*Corresponding author: jantabood@hotmail.com

Received : 2020-10-25

Revised : 2020-11-11

Accepted : 2020-12-02

บทคัดย่อ

การศึกษาการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้เกษตรพันธสัญญา ในแม่น้ำชีเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยการสัมภาษณ์ (Questionnaire) จำนวน 12 ครัวเรือน พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 29 ปี ระดับการศึกษาส่วนระดับการศึกษา เกษตรกรร้อยละ 41.67 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 1 คนต่อครัวเรือน ส่วนพื้นที่ถือครอง เฉลี่ย 5.5 ไร่ อาชีพเกษตรกร เกษตรกร มีอาชีพเลี้ยงปลานิลในกระชัง และรายได้จากการขายปลาเฉลี่ย 141,667 บาท สำหรับประสบการณ์ในการเลี้ยงปลาเฉลี่ย 10.5 ปี จำนวนกระชังเฉลี่ย 30.91 กระชังต่อครัวเรือน และมีขนาดกระชังปลา 3 x 3 x 2.5 เมตร ด้านเงื่อนไขพันธสัญญาการเลี้ยงปลานิลในกระชัง เกษตรกรร้อยละ 100 มีพันธสัญญากับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ ต้องซื้อลูกพันธุ์ปลาจากบริษัท อาหารสำเร็จรูป กระสอละ 600 บาท มีการวางเงินประกัน เฉลี่ย 35,000 บาท ผลผลิตขายให้บริษัทโดยที่บริษัทมารับซื้อเอง สำหรับรูปแบบสัญญามีรูปแบบการแบบไม่มีลายลักษณ์อักษรหรือสัญญาปากเปล่า และระยะเวลาในการทำสัญญา ด้านสภาพปัญหาการเลี้ยงปลานิลใน ได้แก่ปัญหาด้านการขายผลผลิต ปัญหาเรื่องโรค และปัญหาด้านคุณภาพน้ำ

คำสำคัญ : การเลี้ยงปลานิล, เกษตรพันธสัญญา

Abstract

Study on raising of Nile tilapia in floating cages under contract farming in Chee River, Mueang District, Maha Sarakham Province by interviewing 12 households, found that the farmers who raise the tilapia in the floating cage are male, average age is 29 years old, education level, while education level, farmers percentage 41.67, completed secondary education, average household members 1 household per household, average household labor 1 person per household. As well as the average holding area of 5.5 rai, the farmers are raising tilapia in floating cages. The average income from selling fish is 141,667 baht, for the average fish farming experience of 10.5 years, the average number of floating cages 30.91 Cages per

household and has a cage size of 3 x 3 x 2.5 meters. As for the conditions of the contract of raising tilapia in the floating cage, 100% of the farmers have a contract with Charoen Pokphand Group by buying the fish breeds from the company such as 600 baht per bag of sack food, with an insurance deposit of 35,000 baht, and the selling price. To the company by the company to buy themselves, for the contract form, there is no written form or oral contract and the duration of the contract. Regarding the problems in raising tilapia, namely Problems in product sales, diseases, and water quality problems.

Keywords: Tilapia farming, contract farming

บทนำ

แม่น้ำชีเป็นแม่น้ำสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูล เกิดจากที่ราบด้านตะวันออกของ เทือกเขาเพชรบูรณ์ นับตั้งแต่เขาสัน ปันน้ำ เขาแป้น้ำ เขาเสลียงตาเถด เขาอุ่มน้ำ เขายอดชี เขาครอก จนถึงเขาเทวดา ซึ่งเป็นแนวภูเขาเขตชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดชัยภูมิ โดยมีสาขาหลัก 5 ลำน้ำซึ่งประกอบไปด้วย ลำน้ำพอง ลำน้ำปาว ลำน้ำเซิน ลำน้ำพรมและลำน้ำยัง แม่น้ำชีถือว่าเป็นแม่น้ำที่มีความยาวมากที่สุดในประเทศไทย ไหลผ่าน จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำมูล ที่บ้านวังยาง ตำบลบึงหวาย อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีความยาวทั้งสิ้น 765 กิโลเมตร แม่น้ำชีมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตต่อประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณริมฝั่งที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำชีทั้งอุปโภคและบริโภค นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในด้านการเกษตร การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และด้านการประมง ปัจจุบันการใช้ประโยชน์แม่น้ำชีในด้านการประมง โดยเฉพาะการเลี้ยงปลาในกระชังเป็นที่นิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย และยังเป็นแหล่งรายได้ อาชีพเสริมให้แก่เกษตรกรที่อาศัยบริเวณแม่น้ำชี (สร้อยกริช, 2547)

การเลี้ยงปลานิลในกระชังเป็นรูปแบบการเลี้ยงที่ให้ผลผลิตสูง ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงเศรษฐศาสตร์ และการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั่วไป อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถหันมาเลี้ยงปลาได้ หากปล่อยปลาในอัตราที่เหมาะสมจะทำให้ปลาเมื่อโตการเจริญเติบโตที่ดีขึ้นสามารถช่วยลดระยะเวลาการเลี้ยงให้สั้นลงได้ นอกจากนี้ยังสะดวกในการดูแลจัดการการเคลื่อนย้าย รวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิตและมีการลงทุนต่ำกว่ารูปแบบการเลี้ยงอื่น ๆ ในขณะที่ผลตอบแทนต่อพื้นที่สูง อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงปลานิลในกระชังอาจจะมีข้อเสียอยู่บ้าง เช่น ปัญหาโรคพยาธิที่มากับน้ำซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนั้นยังอาจก่อให้เกิดปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมหากไม่มีการค้ำึงปริมาณและที่ตั้งของกระชัง ตลอดจนความเหมาะสมของลำน้ำ ดังนั้นการเลี้ยงยังขึ้นอยู่กับการสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียวทำให้สิ้นเปลืองในการลงทุน (กรมควบคุมมลพิษ, 2553)

อย่างไรก็ตามองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ หรือ FAO ได้ให้คำจำกัดความของเกษตรพันธะสัญญาว่าเป็นการตกลงกันระหว่างเกษตรกรและหน่วยธุรกิจ ในการกำหนดราคาผลผลิตไว้ล่วงหน้า โดยหน่วยธุรกิจอาจเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตและให้ความรู้ด้านการผลิตแก่เกษตรกร หน่วยธุรกิจไม่จำเป็นต้องเป็นบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้น แต่เป็นทั้งหน่วยงานของรัฐ สหกรณ์การเกษตร หรือผู้ประกอบการรายย่อยซึ่งเกษตรกรรวมแบบพันธะสัญญาเป็นการผลิตแบบจ้างเหมา รูปแบบหนึ่งเกษตรกรเป็นเหมือนผู้รับจ้างดำเนินการผลิตตามความต้องการของผู้ว่าจ้าง ตามข้อตกลงที่ได้ตกลงกันไว้ล่วงหน้า ในด้านของราคา ปริมาณ และคุณภาพของผลผลิต ตามช่วงเวลาเก็บเกี่ยว จากข้อตกลงดังกล่าว ผู้จ้างสามารถลดความรับผิดชอบในการผลิต การถือครองปัจจัยการผลิต การถือครองปัจจัยการผลิตและการจัดการแรงงาน (Eaton and Shepherd, 2001) สอดคล้องกับ พงศ์เทพ, (2550) กล่าวว่ารูปแบบและเงื่อนไขของสัญญาในไทยมี 2 รูปแบบ คือ สัญญาแบบเป็นลายลักษณ์อักษร มีเอกสารสัญญาลงลายมือชื่อ เป็นการดำเนินงานระหว่างบริษัทและเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรต้องปฏิบัติตามสัญญาอย่างเคร่งครัด แรงงานต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้ผลผลิตตามสัญญา โดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญด้าน

สุขภาพ และความปลอดภัยในการทำงานของตน สัญญาปากเปล่า ไม่มีลายลักษณ์อักษรชัดเจน เป็นการตกลงกันด้วยวาจาอาศัยความไว้วางใจระหว่างนายทุน และเกษตรกร เกษตรกรไม่มีความกดดันเหมือนการทำสัญญาในรูปแบบแรก แต่รูปแบบการผลิตทำให้เกษตรกรต้องทำงานหนักเช่นกัน

ดังนั้นจังหวัดมหาสารคามเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง จึงเป็นที่มาของประเด็นงานวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการเลี้ยงปลานิลในกระชัง รูปแบบการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้เกษตรกรพันธสัญญาของเกษตรกร โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางสังคม รูปแบบการเลี้ยงปลานิลในรูปแบบเกษตรกรพันธสัญญา สภาพปัญหาการเลี้ยงปลา แนวทางการแก้ไขปัญหาการเลี้ยงปลานิลในกระชังในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานการเลี้ยงปลานิลในกระชังต่อไปในอนาคต

วิธีการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. สภาพทั่วไปของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพครอบครัว
2. รูปแบบการเลี้ยงปลานิลในกระชัง จำนวนกระชัง ขนาดกระชัง ชนิดปลาที่เลี้ยง การจัดการ
3. เงื่อนไขพันธสัญญาระหว่างเกษตรกรกับบริษัท ได้แก่ พันธุ์ปลา ยา และเวชภัณฑ์ โรค คุณภาพน้ำอาหารสำเร็จรูป สินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี
4. สภาพปัญหาการเลี้ยงปลาในกระชัง คุณภาพพันธุ์ปลาและอาหารสำเร็จรูป ราคาจำหน่ายผลผลิต คุณภาพน้ำ โรค ขโมย ความเสียหายของกระชัง

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษาแม่น้ำชีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

1 มีนาคม พ.ศ. 2555 ถึง 31 ตุลาคม พ.ศ. 2555

4. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือและอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล กล้องถ่ายภาพ สมุดบันทึก แบบสอบถามและโทรศัพท์

5. ประชากรศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรศึกษา จำนวน 12 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง บริเวณลำน้ำชีในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 12 ครัวเรือน เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (Purposive Sampling) งานวิจัยครั้งนี้ได้สัมภาษณ์ครัวเรือนที่เลี้ยงปลาในกระชังบริเวณลำน้ำชี จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในกระชัง รูปแบบการเลี้ยงปลาในกระชัง การเลี้ยงปลาในกระชังภายใต้เกษตรกรพันธสัญญา สภาพปัญหาการเลี้ยงปลาและแนวทางการแก้ไข

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ (Questionnaire) จำนวน 12 ครัวเรือน สำหรับเก็บข้อมูลพื้นฐานแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา สถานภาพ สมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงปลา

ตอนที่ 3 เงื่อนไขเกี่ยวกับพันธสัญญา

ตอนที่ 4 สภาพปัญหาการเลี้ยงปลานิล

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สร้างแบบสอบถามและทดสอบแบบสอบถามสัมภาษณ์จากกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง เพื่อทดสอบความเที่ยงตรง จากนั้นนำข้อปรับปรุงปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญ

2. รวบรวมแบบสอบถามเพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อไป ทำการสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพการเลี้ยงปลานิลในกระชัง ของกลุ่มผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังบริเวณเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2555 ระหว่างเดือน มกราคม พ.ศ. 2555 ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2555 โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในแต่ละตอนนำมาวิเคราะห์ทางสถิติเบื้องต้น ค่าสถิติที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่ามากที่สุด (Maximum) และค่าน้อยสุด (Minimum) โดยใช้ Program Microsoft Office Excel

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง

การศึกษารูปแบบเกษตรกรพันธุ์สัญญาของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง ในแม่น้ำชีเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยการสัมภาษณ์ (Questionnaire) จำนวน 12 ครั้งเรือน เพื่อศึกษา สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้พันธุ์สัญญา ซึ่งมีข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพพื้นฐานทางสังคม

1. เพศ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ทำการสัมภาษณ์ ร้อยละ 83.33 เป็นเพศชาย และร้อยละ 16.67 เป็นเพศหญิง

2. อายุ ส่วนอายุ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 41.67 มีอายุน้อยกว่า 40 ปี และร้อยละ 50 มีอายุ 40 ถึง 55 ปี มี รองลงมาร้อยละ 8.33 มีอายุมากกว่า 55 ปี เกษตรกรมีอายุมากที่สุด 61 ปี น้อยที่สุด 29 ปี และอายุเฉลี่ยเท่ากับ 41.41 ปี

3. ระดับการศึกษาส่วนระดับการศึกษา พบว่า เกษตรกรร้อยละ 41.67 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เกษตรกร ร้อยละ 33.33 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 25 จบการศึกษามากกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย

4. สมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรที่ทำการศึกษาค้นคว้า ร้อยละ 58.33 มีสมาชิกในครัวเรือน 3 ถึง 6 คน ร้อยละ 33.33 มีสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่า 3 คน และร้อยละ 8.33 มีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 2 คน เกษตรกรมีสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด 7 คน มีสมาชิกในครัวเรือนน้อยที่สุด 1 คน และมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.83 คน

5. แรงงานในครัวเรือน ส่วนจำนวนแรงงานในครัวเรือน พบว่า ร้อยละ 58.5 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน 2 คน ร้อยละ 33.33 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนน้อยกว่า 2 คน และร้อยละ 8.33 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนมากกว่า 2 คน เกษตรกรมีจำนวนแรงงานมากที่สุด 3 คน แรงงานในครัวเรือนน้อยที่สุด 1 คน และจำนวนแรงงานเฉลี่ยในครัวเรือน 1.75 คน

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธะสัญญา จำแนกตามสภาพทางสังคม

สภาพทางสังคม	จำนวน (n=12)	ร้อยละ
1.เพศ		
-ชาย	10	83.33
-หญิง	2	16.67
2.อายุ		
-น้อยกว่า 40 ปี	5	41.67
-40 ถึง 55 ปี	6	50
-มากกว่า 55 ปี	1	8.33
3.ระดับการศึกษา		
-มัธยมศึกษาตอนต้น	5	41.67
-มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	33.33
-สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	3	25
4.จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
-น้อยกว่า 3 คน	4	33.33
-3 ถึง 6 คน	7	58.33
-มากกว่า 6 คน	1	8.33
5.จำนวนแรงงานในครัวเรือน		
-น้อยกว่า 2 คน	4	33.33
-2 คน	7	58.33
-มากกว่า 2 คน	1	8.33

2. สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

การศึกษาสภาพพื้นฐานบางประการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. ส่วนพื้นที่ถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง จำนวน ร้อยละ 33.33 มีพื้นที่ถือครอง 5 ถึง 7 ไร่ ร้อยละ 33.33 มีพื้นที่ถือครองมากกว่า 7 ไร่ ร้อยละ 16.67 มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า 5 ไร่ และร้อยละ 16.67 ไม่มีพื้นที่ทำกิน เกษตรกรมีที่ทำกินมากที่สุด 10 ไร่ ไม่มีที่ทำกิน และเฉลี่ย 5.5 ไร่

2. อาชีพเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ร้อยละ 100 มีอาชีพเลี้ยงปลานิลในกระชัง

3. รายได้จากการขายปลา จากการศึกษากษตรกร ร้อยละ 66.66 มีรายได้ 100,000 ถึง 150,000 บาท ร้อยละ 16.67 มีรายได้น้อยกว่า 100,000 บาท และร้อยละ 16.67 มีรายได้มากกว่า 150,000 บาท เกษตรกรมีรายได้จากการขายปลานิลมากที่สุด 1700,000 บาท น้อยที่สุด 60,000 บาท และมีรายได้เฉลี่ย 141,667 บาท

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธสัญญา จำแนกตามสภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจ	จำนวน (n=12)	ร้อยละ
1.พื้นที่ถือครอง		
-ไม่มีที่ทำกิน	2	16.67
-น้อยกว่า 5 ไร่	2	16.67
-5 ถึง 7 ไร่	4	33.33
-มากกว่า 7 ไร่	4	33.33
2.อาชีพ		
-ทำนา	0	0
-เลี้ยงปลา	12	100
3.รายได้จากการขายปลา		
-น้อยกว่า 100,000 บาท	2	16.67
-100,000 ถึง 150,000 บาท	8	66.66
-มากกว่า 150,000 บาท	2	16.67

3. ด้านสภาพการเลี้ยงปลานิลในกระชัง

ผลการศึกษาศาการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธสัญญา มีรายละเอียดของข้อมูลการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา เกษตรกรร้อยละ 66.66 มีประสบการณ์เลี้ยงปลานิลในกระชังมากกว่า 9 ปี ร้อยละ 16.67 มีประสบการณ์เลี้ยงปลาในกระชังน้อยกว่า 5 ปี และร้อยละ 16.67 มีประสบการณ์เลี้ยงปลา 5 ถึง 9 ปี เกษตรกรมีประสบการณ์เลี้ยงปลามากที่สุด 16 ปี น้อยที่สุด 2 ปี และมีประสบการณ์เลี้ยงปลานิลในกระชังเฉลี่ย 10.5 ปี
2. จำนวนกระชัง จากการศึกษาจำนวนกระชังเลี้ยงปลา พบว่า ร้อยละ 75 มีจำนวน มากกว่า 20 กระชัง ร้อยละ 16.67 มีกระชังน้อยกว่า 10 กระชังมี และเกษตรกรร้อยละ 8.33 มีกระชัง 10 ถึง 20 กระชัง เกษตรกรมีจำนวนกระชังมากที่สุด 80 กระชัง น้อยที่สุด 8 กระชัง และเฉลี่ย 30.91 กระชัง
3. ขนาดกระชัง เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 มีขนาดกระชังปลา 3 x 3 x 2.5 เมตร

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธสัญญา จำแนกตามสภาพการเลี้ยงปลา

สภาพการเลี้ยงปลาในบ่อดิน	จำนวน (n=12)	ร้อยละ
ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา		
-น้อยกว่า 5 ปี	2	16.67
-5 ถึง 9 ปี	2	16.67
-มากกว่า 9 ปี	8	66.66
จำนวนกระชัง		
-น้อยกว่า 10 กระชัง	2	16.67
-10 ถึง 20 กระชัง	1	8.33

สภาพการเลี้ยงปลาในบ่อดิน	จำนวน (n=12)	ร้อยละ
-มากกว่า 20 ขนาดกระชัง (กว้างxยาวxลึก เมตร)	9	75
-3 x 3 x 2.5 เมตร	12	100

4. ด้านเงื่อนไขพันธะสัญญาการเลี้ยงปลานิลในกระชัง (ตารางที่ 4)

1. บริษัท จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรร้อยละ 100 มีพันธะสัญญากับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์
2. ลูกพันธุ์ จากการศึกษากษตรกรร้อยละ 100 ซื้อลูกพันธุ์ปลาจากบริษัทที่ได้ทำสัญญาร่วมกัน
3. อาหาร ส่วนอาหารสำเร็จรูป พบว่าเกษตรกรร้อยละ 100 ซื้ออาหารสำเร็จรูปจากบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ กระสอบละ 600 บาท
4. เงินประกัน เกษตรกรร้อยละ 50 เกษตรกรต้องวางเงินประกันปัจจัยการผลิต 10,000 ถึง 50,000 บาท ร้อยละ 33.33 ต่ำกว่า 10,000 บาท และ ร้อยละ 16.67 มากกว่า 50,000 บาท
5. การตลาด พบว่าเกษตรกร ร้อยละ 100 ขายให้บริษัทโดยที่บริษัทมารับซื้อเอง
6. รูปแบบสัญญา จากการศึกษารูปแบบพันธะสัญญาเกษตรกรกับบริษัท พบว่าเกษตรกร ร้อยละ 100 มีรูปแบบการแบบไม่มีลายลักษณ์อักษรหรือสัญญาปากเปล่า
7. ระยะเวลาในการทำสัญญา เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 ทำสัญญาหนึ่งรอบในการเลี้ยงปลาหรือต่อรุ่น

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรกรพันธะสัญญา จำแนกตามเงื่อนไขพันธะสัญญา

ด้านเงื่อนไขพันธะสัญญา	จำนวน (n=71)	ร้อยละ
1. บริษัท		
-เจริญโภคภัณฑ์	12	100
2. ลูกพันธุ์		
-ตัวละ 70 สตางค์		100
3. อาหาร		
-รับจากบริษัท	12	100
4. ราคาอาหาร		
-600 บาท/กระสอบ	12	100
6. เงินประกัน		
-ต่ำกว่า 10,000 บาท	4	33.33
-10,000 ถึง 50,000 บาท	6	50
-มากกว่า 50,000 บาท	2	16.67
7. การตลาด		
-ขายเอง	0	0
- ขายให้บริษัท	12	100
8. รูปแบบสัญญา		
- สัญญาแบบลายลักษณ์อักษร	0	0
- สัญญาแบบไม่มีลายลักษณ์อักษร	12	100

5. ด้านสภาพปัญหาการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธสัญญา (ตารางที่ 5)

1. ด้านหนี้สิน จากการศึกษาด้านปัญหา พบว่าเกษตรกรร้อยละ 100 ไม่มีปัญหาเรื่องหนี้จากการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบพันธสัญญา
2. ปัญหาด้านการขายผลผลิต ปัญหาที่เกษตรกรพบในการเลี้ยงปลานิลในกระชัง มีปัญหาด้านการจำหน่ายผลผลิต เกษตรกรร้อยละ 100 มีปัญหาเกี่ยวกับการจำหน่ายผลผลิต
3. ปัญหาอื่น ๆ
 1. โรค เกษตรกรส่วนใหญ่ ประสบปัญหาด้านโรค ได้แก่ เห็บระฆัง เหงือกบวม และปลิงใส
 2. คุณภาพน้ำ จากการศึกษาด้านคุณภาพน้ำที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลานิลในกระชัง พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านคุณภาพน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมี จากชุมชน และภาคการเกษตร

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรพันธสัญญา จำแนกตามสภาพปัญหา

ด้านสภาพปัญหา	จำนวน (n=12)	ร้อยละ
1.ด้านหนี้สิน		
-ไม่มีปัญหา	12	100
-มีปัญหา	0	0
2.ด้านการขาย		
-ไม่มีปัญหา	0	0
-มีปัญหา	12	100

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. **ข้อมูลพื้นฐานทางสังคม:** จากการศึกษา พบว่าเกษตรกรที่ทำการสัมภาษณ์ ร้อยละ 83.33 เป็นเพศชาย ส่วนอายุ พบว่าเกษตรกรร้อยละ 41.67 มีอายุน้อยกว่า 40 ปี ระดับการศึกษาส่วนระดับการศึกษา เกษตรกรร้อยละ 41.67 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 58.33 มีสมาชิกในครัวเรือน 3 ถึง 6 คน และแรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 58.5 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน 2 คน

2. **ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ:** ส่วนพื้นที่ถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง จำนวน ร้อยละ 33.33 มีพื้นที่ถือครอง 5 ถึง 7 ไร่ อาชีพเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ร้อยละ 100 มีอาชีพเลี้ยงปลานิลในกระชัง และรายได้จากการขายปลา จากการศึกษาเกษตรกร ร้อยละ 66.66 มีรายได้ 100,000 ถึง 150,000 บาท เกษตรกรที่เลี้ยงปลานิลในกระชังจะเห็นได้ว่าไม่ประกอบอาชีพอื่น พื้นที่ทำกินให้ญาติใช้ทำนา รายได้ทั้งหมดมาจากการขายปลาเพียงแหล่งเดียว

3. **ด้านสภาพการเลี้ยงปลานิลในกระชัง:** สำหรับประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา เกษตรกรร้อยละ 66.66 มีประสบการณ์เลี้ยงปลานิลในกระชังมากกว่า 9 ปี จำนวนกระชัง จากการศึกษาจำนวนกระชังเลี้ยงปลา พบว่า ร้อยละ 75 มีจำนวน มากกว่า 20 กระชัง และขนาดกระชังเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 มีขนาดกระชังปลา 3 x 3 x 2.5 เมตร

4. **ด้านเงื่อนไขพันธสัญญาการเลี้ยงปลานิลในกระชัง** จากการศึกษา เกษตรกรร้อยละ 100 มีพันธสัญญากับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ การซื้อลูกพันธุ์เพื่อทำการเลี้ยง เกษตรกรร้อยละ 100 ซื้อลูกพันธุ์ปลาจากบริษัทที่ได้ทำสัญญาร่วมกัน (บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์) ส่วนอาหารสำเร็จรูป พบว่า เกษตรกรร้อยละ 100 ซื้ออาหารสำเร็จรูปจากบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ กระสอบละ 600 บาท เงินประกัน เกษตรกรร้อยละ 50 เกษตรกรต้องวางเงินประกันปัจจัยการผลิต 10,000

ถึง 50,000 บาท การตลาด ร้อยละ 100 ขายให้บริษัทโดยที่บริษัทมารับซื้อเอง (บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์) รูปแบบสัญญาจากการศึกษารูปแบบพันธะสัญญาเกษตรกรกับบริษัท พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 100 มีรูปแบบการแบบไม่มีลายลักษณ์อักษรหรือสัญญาปากเปล่า และระยะเวลาในการทำสัญญา เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 100 ทำสัญญาหนึ่งรอบในการเลี้ยงปลา หรือต่อรุ่น จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงปลานิลในกระชัง เกษตรกรมีสัญญาผูกพันกับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์เพียงบริษัทเดียว เกษตรกรต้องซื้อลูกพันธุ์ปลาและอาหาร จะเลือกซื้ออย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ นอกจากนี้เกษตรกรต้องวางเงินประกันสินค้า 50 เปอร์เซ็นต์จากราคาสินค้าที่รับมา ส่วนการขายทางบริษัทจะมารับซื้อเองในช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิต เกษตรกรไม่สามารถรับรู้ปริมาณที่บริษัทรับซื้อจากลูกกระชังอื่นครบกำหนดหรือไม่ บางครั้งทางบริษัทมารับซื้อปลาล่าช้า ส่งผลต่อการสูญเสียค่าอาหารและเสี่ยงต่อการตายของปลาจากโรค คุณภาพน้ำ เกษตรกรไม่สามารถขายให้พ่อค้าคนกลางรายอื่นได้

5. ด้านสภาพปัญหาการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบเกษตรกรพันธะสัญญา ด้านหนี้สิน จากการศึกษาด้านปัญหา พบว่าเกษตรกรร้อยละ 100 ไม่มีปัญหาเรื่องนี้จากการเลี้ยงปลานิลในกระชังภายใต้รูปแบบพันธะสัญญา ปัญหาด้านการขายผลผลิต ปัญหาที่เกษตรกรพบในการเลี้ยงปลานิลในกระชัง มีปัญหาด้านการจำหน่ายผลผลิต เกษตรกรร้อยละ 100 มีปัญหาเกี่ยวกับการจำหน่ายผลผลิต ปัญหาอื่น ๆ โรค และคุณภาพน้ำ

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2553). *การเลี้ยงปลาในกระชังที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 17 หน้า.
- พงศ์เทพ วิวรรณเดช. (2550). *รายงานนอกระบบภายนอกการเกษตร สิทธิและสวัสดิการของเกษตรกรพันธะสัญญารับจ้าง*. กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สร้อยกริช นามไพร. (2547). *ผลกระทบของการเลี้ยงปลาในกระชังต่อคุณภาพในแม่น้ำชี*. มหาสารคาม: วิทยานิพนธ์ สาธารณสุขศาสตร์ มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุธัญญรัตน์ ฝ่ายตระกูล. (2553). *การแพร่กระจายทางพื้นที่และรูปแบบการผลิตของเกษตรกรแบบพันธะสัญญา ในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริน จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ปริญญาโทวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Eaton, C., & Shepherd, W.A. (2001). Contract Farming Partnerships for Growth. *FAO Agricultural Services Bulletin*, 145. FAO, Rome, Italy.